

اندلس

گذرگاه فتح عربی به سوی بهشت از دست رفته

(۹۱-۸۹۷ ه.ق/۷۱-۱۴۹۲)

(پژوهشی در تاریخ اندلس از فجر تا غروب آن)

تألیف دکتر عصام محمد شبارو

(ترجمه همراه با تعلیقات و توضیحات)

فرهاد مقیمی نسب

انتشارات مروارید بحر علم

۱۴۰۱

سرشناسه	: شبّارو، عصام محمد
عنوان قراردادی	: الاتدلس من الفتح العربی المرصود الی الفردوس المفقود (۹۱-۸۹۷-۷۱۰/۱۴۹۲ م). فارسی
عنوان و نام پدیدآور	: اندلس : گذرگاه فتح عربی به سوی بهشت از دست رفته (۹۱۰-۸۹۷ م/ق / ۱۴۹۲-۷۱) (پژوهشی در تاریخ اندلس از فجر تا غروب آن) / تالیف عصام محمد شبّارو ؛ ترجمه همراه با تعلیقات و توضیحات فرهاد مقیمی نسب.
مشخصات نشر	: تهران: مروارید بحر علم، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	: ۲۹۲ ص.
شابک	: 978-622-6499-31-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۸۱ - ۲۸۶.
عنوان دیگر	: گذرگاه فتح عربی به سوی بهشت از دست رفته (۹۱۰-۸۹۷ م/ق / ۱۴۹۲-۷۱) (پژوهشی در تاریخ اندلس از فجر تا غروب آن).
موضوع	: مسلمانان - اسپانیا
موضوع	: اندلس (اسپانیا) - تمدن
شناسه افزوده	: اسپانیا -- تاریخ -- ۷۱۱-۱۵۱۶ م.
رده بندی کنگره	: مقیمی نسب، فرهاد، ۱۳۶۲ - مترجم
رده بندی دیویی	: DP۱۰۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۴۶/۰۲
	: ۸۸۰۵۷۹۴
Muslims-- Spain	
Andalusia(Spain)-- Civilization	
Spain-- History -- 711-1516	



اندلس

مؤلف: دکتر عصام محمد شبّارو

مترجم: فرهاد مقیمی نسب

صفحه آرای: حمیدرضا معمری

ناشر: مروارید بحر علم

چاپ و صحافی: مجد

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۴۰۱

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۴۹۹-۳۱-۶

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ تومان

کد پستی: ۱۴۴۵۸۳۳۸۷۱

ایمیل: morvaridbahrelm@gmail.com

تلفن: ۰۹۱۲۴۸۵۱۸۹۹

کلیه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه برداری اعم از زیراکس، بازنویسی،

ذخیره کامپیوتری و اقتباس کلی و جزئی بدون مجوز کتبی ناشر و مؤلف ممنوع و از طریق قانونی قابل پی گیری است.

فهرست

۱۱		سخن مترجم
۱۲		مقدمه
۲۰		سرآغاز سخن
۲۰		فتح مغرب توسط اعراب مسلمان
۲۰		۱- مراکش (مغرب) قبل از فتح اسلامی اعراب
۲۹		۲- حملات و لشکرکشی های شناسایی (۲۱-۴۸/۵۴۲-۶۶۸م)
۳۴		۳- فتح سازمان یافته (۵۰-۸۰/۵۸۰-۶۷۰-۶۹۹م)
۵۱		مرحله اول: فتح اندلس توسط اعراب اسلامی و تبدیل آن به ولایت خلافت اموی در دمشق
۵۳		فصل اول: فتح عربی اسلامی در اندلس
۵۵		۱- اندلس قبل از فتح اعراب مسلمان
۶۰		۲- انگیزه های اعراب مسلمان برای فتح اندلس
۶۰		آ) انگیزه استراتژیک
۶۱		ب) ترغیب و تشویق بربرها به جنگ و جهاد
۶۱		ج) رشد نیروی دریایی اسلامی اعراب
۶۳		د) اتحاد با یولیان حاکم سبته
۶۴		۳- عملیات شناسایی به رهبری طریف بن مالک معافری (۹۱ق/ ۷۱۰م)
۶۵		۴- حمله طارق بن زیاد (۹۲-۹۳ق/ ۷۱۱-۷۱۲م)
۶۶		آ) نبرد جبل الطارق (۵رجب ۹۲ق/ ۲۸ آوریل ۷۱۱م)
۶۷		ب) نبرد وادی لکه (۲۸ رمضان ۹۲ق/ ۱۹ ژوئیه ۷۱۱م)
۷۰		ج) روایت آتش زدن کشتی و خطبه طارق بن زیاد
۷۱		د) فتح طلیطله پایتخت دولت گوت ها
۷۳		۵- لشکرکشی موسی بن نصیر (رمضان ۹۳-۹۴ق/ ژوئن ۷۱۲-۷۱۴)
۷۴		آ) فتح ایشبیلیه

۷۵.....(ب) ملاقات بین موسی بن نصیر و طارق بن زیاد

۷۶.....(ج) جنگ سیغویلا «السواقی» (ذی الحجه ۹۴هـ.ق / سپتامبر ۷۱۳م)

۷۶.....(د) فتح شمال اندلس (۹۵هـ.ق / ۷۱۴م)

۷۷.....(ه) بازگشت موسی بن نصیر و طارق بن زیاد به دمشق (۹۵-۹۶هـ.ق / ۷۱۴-۷۱۵م)

۷۹.....۶- حمله عبدالعزیز بن موسی (۹۵-۹۷هـ.ق / ۷۱۴-۷۱۶م)

۷۹.....(آ) فتح شرق اندلس

۸۲.....(ب) فتح غرب اندلس

۸۲.....(ج) ترور عبدالرزق بن موسی (۹۸هـ / ۷۱۷م)

۸۵..... فصل دوم: اندلس، دولت عربی اسلامی ضمیمه خلافت اموی در دمشق

۸۶.....۱- شکست فتح در سرزمین فرانسه (۱۸ - ۱۱ هـ / ۷۱۷ - ۷۳۲ م)

۸۷.....(آ) حمله سمح بن مالک خولانی و شهادتش در طنوشه (تولوز) (۹ ذی الحجه هـ.ق)

۸۸.....(ب) حمله عنبسه بن سحیم کلبی (۱۰۷ هـ / ۷۲۰ م)

۸۹.....(ج) حمله عبدالرحمن غافقی و شهادتش فی بوانیه «بلاط الشهداء»

۸۹.....(۷ رمضان ۱۱۴ هـ.ق / اکتبر ۷۳۲م)

۹۳.....۲- رشد جنبش مقاومت مسیحی (تأسیس پادشاهی لیون)

۹۳.....۳- درگیری های داخلی (۱۱۴ - ۱۳۸ هـ / ۷۵۶ م)

۹۴.....(آ) شورش بربرها در المغرب (۱۲۲ - ۱۲۰ هـ / ۷۴۰ - ۷۴۳ م)

۹۶.....(ب) شورش بربرها در شمال اندلس (۱۲۹ هـ / ۷۲ م)

۹۷.....(ج) اختلافات میان اعراب شام و اندلس

۹۸.....(د) حکمرانی یوسف بن عبدالرحمن فهری و افزایش درگیری میان قیسی و یمنی

۹۸.....(۱۳۸-۱۲۹ هـ.ق / ۷۴۷-۷۵۶م)

۱۰۳..... مرحله دوم: اندلس، امارت اموی مستقل از خلافت عباسی

۱۰۵..... فصل سوم: عبد الرحمن اول «الداخل» و تأسیس امارت اموی مستقل از خلافت عباسی

۱۰۶.....۱- جنگ مزاره و ورود به قرطبه (۱۰ ذی الحجه ۱۳۸ هـ.ق / ۱۵ می ۷۵۶م)

۱۰۸.....۲- شکست خلیفه عباسی ابوجعفر منصور در به دست آوردن اندلس (۱۴۷ هـ / ۷۶۴م)

- ۳- قیام بربرها به رهبری «الفاطمی» (۱۶۰-۱۵۲ ه.ق/ ۷۶۹-۷۷۶ م) ۱۰۹
- ۴- شکست شارلمان در شمال اندلس (۱۶۱ ه.ق/ ۷۷۸ م) ۱۰۹
- ۵- شکست توطئه مغیره بن ولید بن معاویه (۱۶۸ ه.ق) ۱۱۱
- ۶- شکوفایی قرطبه ۱۱۲
- ۱- کاخ رصافه «دمشق» ۱۱۲
- ۲- مسجد جامع قرطبه (۱۶۹ ه.ق/ ۷۸۵ م) ۱۱۳
- ۳- حصار و پادگان نظامی ۱۱۶
- ۷- مشکل وارث امارت اندلس پس از وفات عبدالرحمن اول (جمادی الاولى ۱۷۲ ق/ اکتبر ۷۸۸ م) ۱۱۶
- فصل چهارم: عصر طلایی امارت اندلس، عبدالرحمن دوم «اوسط»** ۱۱۹
- ۱- انقلاب ها و جنگ های داخلی ۱۲۰
- ۱- فتنه «تدمیر» بین یمنی و قسبی (۲۰۷-۲۱۳ ه.ق/ ۸۲۳-۸۲۸ م) ۱۲۰
- ۲- شورش بربرها در مارد (۳۱۳-۳۱۹ ه.ق/ ۸۲۴-۸۲۸ م) ۱۲۱
- ۳- شورش مولدین در طلیطله (۲۱۴-۲۲۲ ه.ق/ ۸۲۹-۸۳۷ م) ۱۲۱
- ۴- توطئه حاکم تطلیله (۲۲۸ ه.ق/ ۸۴۳ م) ۱۲۲
- ۵- فتنه عرب گرایان افراطی در قرطبه ۱۲۲
- ۲- جنگها و درگیری در منطقه استورقه (۲۰۸-۲۳۵ ه.ق/ ۸۲۳-۸۴۸ م) ۱۲۴
- ۳- فعالیت های دریایی (۲۱۲-۲۳۶ ه.ق/ ۸۲۷-۸۵۰ م) ۱۲۵
- ۱- حملات ناوگان اندلس به سواحل ایالت کارولینگ در دریای مدیترانه ۱۲۶
- ۲۳۶-۲۳۴ ه.ق/ ۸۳۹-۸۵۰ م) ۱۲۶
- ۲- یورش نورمن «ایکینگ ها» در سواحل غربی اندلس، مشرف بر اقیانوس اطلس ۱۲۷
- ۲۲۹-۲۳۰ ه.ق/ ۸۴۴-۸۴۵ م) ۱۲۷
- ۴- پایه گذاری تمدن اندلس ۱۲۹
- ۱- سازمان مدیریت در قرطبه (کوردوبا) ۱۳۰
- ۲- ساخت کاخ جدید در قرطبه ۱۳۱
- ۳- تکیه امیر بر مشهورترین علما و خوانندگان و کنیزان ۱۳۲

فصل پنجم: ضعف سلطه مرکزی در قرطبه	۱۴۱
۱- تاسیس دولت های مستقل از قرطبه	۱۴۲
۲- تاسیس شهر بجان (۲۷۱ ه.ق/ ۸۸۳ م)	۱۴۳
۳- انقلاب عمر بن حفصون (۲۶۷-۳۰۳ ه.ق/ ۸۸۰-۹۱۵ م)	۱۴۴
مرحله سوم: خلافت اموی در اندلس و پایتخت آن قرطبه	۱۴۷
فصل ششم: عبد الرحمن سوم «الناصر لدين الله» و تأسیس خلافت امویان در آندلس	۱۴۹
۱- شکست انقلاب عمر بن حفصون و اتحاد اندلس (۳۰۳ ق/ ۹۱۵ م)	۱۵۰
۲- مقابله با پادشاهی مسیحی شمال «لیون، قشتاله و نافار»	۱۵۱
۳-۱ (۳۰۱-۳۱۲ ه.ق/ ۹۱۳-۹۲۴ م)	۱۵۱
۳- اعلام خلافت اموی در اندلس (جمعه ۲ ذی الحجه ۳۱۶ ه.ق/ ۱۶ ژانویه ۹۲۹ م)	۱۵۳
۴- یورش نورمن ها به لارده «لیدا» و سرکسپه «ساراگوسا» (۳۳۰ ه.ق/ ۹۴۲ م)	۱۵۴
۵- درگیری دریایی با خلافت فاطمی در مراکش (۳۴۴-۳۴۷ ه.ق/ ۹۵۵-۹۵۸ م)	۱۵۵
۶- روابط دیپلماتیک با پادشاهان اروپای مسیحی	۱۵۹
آ) روابط دیپلماسی با امپراتور کنستانتین هفتم بیزانس (۳۳۸ ه.ق/ ۹۴۹ م)	۱۵۹
ب) روابط دیپلماتیک با اوتو اول، امپراتور مقدس روم (۳۴۴ ه.ق/ ۹۵۶ م)	۱۶۰
ج) روابط با پادشاه لئون (۳۴۴-۳۴۹ ه.ق/ ۹۵۵-۹۶۰ م)	۱۶۰
۷- عظمت تمدن اسلامی عرب «اندلس»	۱۶۲
آ) ساخت شهر الزهرا (۳۲۵-۳۳۶ ه.ق/ ۹۳۷-۹۴۷ م)	۱۶۳
ب) توسعه شهری و جمعیتی پایتخت، قرطبه	۱۶۹
ج) ساخت مناره جدید برای مسجد قرطبه (۳۴۰ ه.ق/ ۹۵۱ م) و گسترش مسجد (۳۵۰-۳۵۶ ه.ق/ ۹۶۱-۹۶۷ م)	۱۷۱
د) نهضت علمی و ادبی	۱۷۵
۸- تضعیف عصبیت اعراب در اداره و ارتش	۱۷۶
فصل هفتم: تسلط درباریان «وزراء» بر خلافت اموی	۱۷۹
۱- پرده دار و رئیس تشریفات دربار، جعفر بن عثمان مصحفی در زمان حکم دوم «مستنصر» (۳۶۶-۳۵۰ ه.ق/	
۹۶-۹۷۶ م)	۱۸۰

- ۲- رئیس دربار، منصور، محمد بن ابی عامر (۳۷۱ - ۳۹۲ هـ / ۱۸۱ - ۱۰۰۲ م) ۱۸۲
- ا) رهایی از نزاع و درگیری های وزیر و ملقب شدن به المنصور (۳۷۱ هـ ق / ۹۸۱ م) ۱۸۳
- ب) سیاست او در دشمن با مغربی ها (فاطمیان) ۱۸۴
- ج) سیاست جهادی المنصور، تهاجمی علیه پادشاهی های مسیحی ۱۸۵
- د) تضعیف عصبیت اعراب در ارتش ۱۸۷
- ه) اقدامات عمرانی المنصور ۱۸۸
- ۳- وزیر، مظفر عبدالملک بن منصور (۳۹۲-۳۹۹ هـ ق / ۱۰۰۲-۱۰۰۹ م) ۱۹۰
- ۴- وزیر ، عبدالرحمن بن منصور « المامون » (۳۹۹ هـ ق / ۱۰۰۹ م) ۱۹۱
- فصل هشتم: سقوط خلافت اموی در اندلس ۱۹۳**
- ۱- اعاده نفوذ خلافت اموی و جنگ داخلی (۳۹۹-۴۰۷ هـ ق / ۱۰۰۹-۱۰۱۶ م) ۱۹۴
- ۲- خلافت آل حمود «الشعیبه» ۱۹۵
- (۲۳ محرم ۴۰۷-۴۱۴ هـ ق / ۲ جولای ۱۰۱۶-۱۰۲۳ م) ۱۹۵
- ۳- بازگشت خلافت اموی و سقوط نهائی (۴۱۴-۴۲۲ هـ ق / ۱۰۲۳-۱۰۳۱ م) ۱۹۶
- مرحله چهارم: عصر ملوک الطوائف ۱۹۹**
- فصل نهم: عصر ملوک الطوائف ۲۰۱**
- ۱- دولت بنی حمود در مالقه و جزیره خضراء (۴۰۷-۴۴۹ هـ ق / ۱۰۱۶-۱۰۵۷ م) ۲۰۵
- ۲- حکومت بنی تجیب و سپس بنی هود در سرقسطه (۵۱۲-۴۰۸ هـ ق / ۱۰۱۷-۱۱۱۸ م) ۲۰۵
- ۳- دولت عامری «صقلی» در بلنسی ودانیه و جزایر شرقی بلبار» (۴۱۲-۴۷۸ هـ ق / ۱۰۲۱-۱۰۸۵ م) ۲۰۶
- ۴- دولت بنی عباد در اشبیلیه (۴۱۴-۴۸۴ هـ ق / ۱۰۲۳-۱۰۹۱ م) ۲۰۷
- ۵- حاکمیت بنی جهور فی قرطبه (۴۲۲-۴۶۲ هـ ق / ۱۰۳۱-۱۰۶۹ م) ۲۰۹
- ۶- دولت بنی ذی النون در طلیطله (۴۲۷-۴۷۸ هـ ق / ۱۰۳۵-۱۰۸۵ م) ۲۱۱
- مرحله پنجم: اندلس ضمیمه مغرب و پایتخت آن مراکش شد ۲۱۵**
- حکومت مرابطون (۴۷۹-۴۵۱ هـ ق / ۱۰۸۶-۱۱۴۷ م) ۲۱۶
- ۱- قیام دولت مرابطون در مغرب . تاسیس پایتخت مراکش (۴۶۲ هـ ق / ۱۰۷۰ م) ۲۱۶

- ۲- آلفونسو ششم، پادشاه قشتاله (کاستیل)، طلیطله (تولدو) را اشغال کرد و اشبیلیه، بطلیوس و سرقسطه) ساراگوسا) را تهدید کرد (آغاز صفر سال ۴۷۸ ه.ق. / ۲۵ مه / ۱۰۸۵ م)..... ۲۲۲
- ۳- شورای قرطبه و درخواست کمک از امیرمرباطون، یوسف بن تاشفین ۲۲۴
- ۴- جنگ زلاقه (جمعه ۱۲ رجب ۴۷۹ ه.ق. / ۲۳ اکتبر ۱۰۸۶ م)..... ۲۲۶
- ۵- الحاق غرناطه و مالقه (رجب ۴۸۳ ه.ق. / سپتامبر ۱۰۹۰ م) ۲۲۹
- ۶- الحاق قرطبه و اشبیلیه (۲ صفر - ۲۲ رجب ۴۸۴ ه.ق. / ۲۶ مارس - ۱۳ سپتامبر ۱۰۹۱ م) ۲۳۰
- ۷- الحاق منطقه مریه (۲۲ ربیع الاول ۴۸۴ ه.ق. / ۱۵ می ۱۰۹۱ م)..... ۲۳۴
- ۸- الحاق مناطق مرسیه و ویره و دانیه و شاطبه (۴۸۴-۴۸۵ ه.ق. / ۱۰۹۱-۱۰۹۲ م)..... ۲۳۴
- ۹- الحاق والنسیا (۳ رمضان ۴۸۵ ه.ق. / ۸ اکتبر ۱۰۹۲ م)..... ۲۳۴
- ۱۰- الحاق منطقه بطلیوس (صفر ۴۸۷ ه.ق. / مارس ۱۰۹۴ م)..... ۲۳۶
- ۱۱- خبرد کشره (شنبه ۴ رمضان ۴۹۰ ه.ق. / ۱۰ اوت ۱۰۹۷ م)..... ۲۳۷
- ۱۲- اندلس ایالتی است متعلق به مغرب و پایتخت آن مراکش است ۲۳۸
- ۱۳- ضعف حکومت مرباطون و بازگشت مجدد فراتر وایی ملوک الطوائف بر اندلس ۲۳۸
- فصل یازدهم: موحدون ۲۴۱
- ۱- عبدالمؤمن بن علی و فتح مجدد اندلس (۵۴۱-۵۵۸ ه.ق. / ۱۱۴۶-۱۱۶۳ م)..... ۲۴۲
- ۲- ابویعقوب یوسف بن عبدالمؤمن و شهادتش در شترین (صفر ۵۵۸ - ۷ رجب ۵۸۰ ه.ق. / ژانویه ۱۱۶۳ - ۱۴ اکتبر ۱۱۸۴ م)..... ۲۴۳
- ۳- ابویوسف یعقوب المنصور قهرمان ارک (۵۸۰ - ۱۹۵ ق. / ۱۱۸۴ - ۱۱۹۹ م)..... ۲۴۷
- ۴- ابوعبدالله محمد الناصر و شکست موحدون از اتحاد صلیبی در عقاب ۲۵۱
- (۵۹۵ - ۶۱۰ ه.ق. / ۱۱۹۹ - ۱۲۱۳ م)..... ۲۵۱
- ۵- سقوط اندلس به جز غرناطه (۶۱۰-۶۴۲ ه.ق. / ۱۲۱۳ - ۱۲۴۴ م)..... ۲۵۳
- (آ) سقوط بیاسه و اُیده (۶۳۳ ه.ق. / ۱۲۳۵ م)..... ۲۵۴
- (ب) سقوط قرطبه (۶۳۴ ه.ق. / ۱۲۳۶ م)..... ۲۵۴
- (ج) سقوط اشبیلیه مرکز موحدون (۶۴۲ ه.ق. / ۱۲۴۴ م)..... ۲۵۵
- (د) سقوط شرق اندلس ۲۵۶

سخن مترجم

در دوره دبیرستان که اولین بار با فتوحات اسلامی در اندلس آشنا شدم، همیشه این سوال ذهنم را به خودمشغول کرده بود که مسلمانان چگونه توانستند در دورترین نقطه از جهان اسلام: دروازه های اندلس (اسپانیا) را یکی پس از دیگری، در کمتر از یک قرن یعنی در سال ۹۲ هجری قمری، بگشایند؟ با خواندن کتاب تاریخ فتح اندلس از ابن قوطیه، اشتیاقم به تاریخ سراسر فراز و نشیب این سرزمین، بیشتر شد. با ورود اسلام به اسپانیا، چهره این سرزمین، به کلی عوض شد. با آنکه اسپانیا، کشوری دوردست و تقریباً بریده از جهان اسلام بود، ارتباط با مرکز خلافت در دمشق، چندان راحت نبود و این امور مشکلاتی را برای مسلمانان فاتح به وجود آورد اما مسلمانان با قدرت تمام و با ایمان تزلزل ناپذیر، در این کشور ماندند. با ایجاد تغییراتی ژرف و گسترده، بنای کاخ فرهنگ و تمدنی پرشکوه را پی ریزی کردند. دریغا که در کشور ما، به عنوان عضوی از پیکره جهان اسلام، کمتر به این موضوع پرداخته است. لذا، بر آن شدم تا بعد از تالیف کتاب «رابطه عرب ها و بربرها از شروع فتح تا تاسیس امویان اندلس» به ترجمه کتاب «اندلس، گذرگاه فتح عربی به سوی بهشت از دست رفته» اثر دکتر محمد عصام شبارو، همت گمارم. این کتاب در واقع، همه وقایع و اتفاقات تاریخی اندلس را در این دوره هفتصدساله، از شروع فتح تا افول آن در این سرزمین اسلامی، را شامل می شد البته نگارنده در این پژوهش، در جای جای این ترجمه سعی نموده، توضیحات و تحلیل های خود را براساس شواهد و مدارک تاریخی در قالب [بیان نماید. تا برغناي این اثر نفیس و ارزشمند، افزوده شود. و مشعلی فروزان برای علاقه مندان و پژوهشگران، به تاریخ اندلس، باشد این کتاب در دوازده فصل نگاشته شده است که در فصل اول، به چگونگی فتوحات در ولایات اندلس پرداخته شده است. فصل دوم و سوم درباره، اندلس که جزئی از خلافت اموی و سپس به امارت مستقل اموی تبدیل شد. فصل چهارم درباره عصر طلایی اندلس و اوج فرهنگ و تمدن اموی را در خود ثبت کرده است. فصل پنجم به علل ضعف حکومت امویان پرداخته است فصل ششم، درباره تاسیس خلافت اموی توسط عبدالرحمن سوم و وقایع و اتفاقات تاریخی آن دوره می باشد. فصل هفتم و هشتم و نهم به تحلیل تسلط درباریان و ضعف خلافت سپس شروع حاکمیت ملوک الطوائف پرداخته است. فصل دهم و یازدهم به چگونگی تاسیس دولت مرابطون و موحدون در اندلس پرداخته است. فصل دوازدهم به تحلیل سقوط کامل اندلس توسط مسیحیان اشاره دارد.